

УДК 811'25

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189159>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ (ЗА КНИГОЮ О. ПОМЕТУН «ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ»)

Дяченко М. Д.

Класичний приватний університет

Статтю присвячено характеристиці тенденцій у перекладі сучасного англomовного педагогічного дискурсу на прикладі перекладацької версії українською мовою книги американських авторів (A. Crawford, W. Saul, S. Mathews, J. Makinster «Teaching and learning strategies for the thinking classroom»), виконаної вітчизняним істориком О. Пометун. Визначено специфіку перекладу англomовних педагогічних термінів. Окреслено загальні тенденції перекладу сучасного англomовного педагогічного дискурсу українською мовою. Зауважено, що переклад термінології належить до актуальних проблем у галузі лінгвістики та перекладознавства, оскільки лексика розвивається швидкими темпами згідно з розвитком науково-технічного прогресу, зокрема інноваційних технологій в різних галузях життя суспільства, а звідти користується попитом у фахівців різних сфер та потребує особливої уваги.

Акцентовано на способах перекладу педагогічних термінів українською мовою в досліджуваній книзі (транскодування, калькування, або заміна англійських педагогічних термінів українськими, описовий переклад тощо). Засвідчено, що найчисленнішу групу педагогічних термінів-неологізмів в досліджуваному тексті книги американських авторів, перекладеному українською мовою О. Пометун, становлять лексичні новоутворення, пов'язані з інноваційними освітніми та інформаційно-комунікаційними технологіями, організацією соціальних мереж, що зумовлено розвитком науки й техніки, комп'ютеризацією суспільства, стрімкими глобалізаційними трансформаціями як каталізаторами модернізації наукових концепцій та досліджень, зокрема в галузі перекладознавства.

Зазначено, що сучасний розвиток освіти, зокрема перекладацької, характеризується домінуванням критичного мислення.

Ключові слова: критичне мислення, освітні технології, педагогічний дискурс, переклад, поняття, способи перекладу, тенденція.

Diachenko M. Modern tendencies of the translation of modern English language pedagogical discourse (based on the book by O. Pometun "Technologies for the development of students' critical thinking"). The article is devoted to the characterization of tendencies in the translation of modern English language pedagogical discourse on the example of the translation version of the book by American authors (A. Crawford, W. Saul, S. Mathews, J. Makinster "Teaching and learning strategies for the thinking classroom") done by a national historian O. Pometun. The specificity of translation of English-speaking pedagogical terms is determined. General tendencies of the translation of modern English pedagogical discourse into Ukrainian are outlined. It is emphasized that the translation of terminology is one of the most difficult problems in the field of linguistics and translation studies, as vocabulary is developing at a rapid pace due to the development of scientific and technological progress, in particular innovative technologies in various fields of society. Therefore, it is in demand from specialists in various fields and needs special attention.

Attention is paid to the ways of translating pedagogical terms into Ukrainian in the book under study (transcoding, calque: replacement of English pedagogical terms with Ukrainian, descriptive translation, etc.). It is noted that the quantitative analysis showed that the largest group of pedagogical terms-neologisms in the studied text of the book by American authors, translated into Ukrainian by O. Pometun, are lexical new formations related to innovative educational and information-communication technologies, the organization of social networks caused by the development of science and technology, computerization of society, rapid globalization transformations as catalysts for the modernization of scientific concepts and research, in particular in the field of translation studies.

It is noted that modern development of education, including translation, is characterized by the dominance of critical thinking.

Key words: critical thinking, educational technologies, pedagogical discourse, translation, concepts, methods of translation, tendency, Ukrainian.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. В умовах розбудови державності України та становлення її як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору й інтернаціоналізації вищої освіти актуалізують проблему міжмовної та міжкультурної комунікації. Сучасні освітні технології слугують своєрідними каталізаторами запозичення англomовних термінів у контексті педагогічного дискурсу, оскільки наразі відбувається поступова інтеграція понять і термі-

нів через обмін та збагачення новою інформацією в галузі освітньої діяльності.

Відтворення сучасних англійських педагогічних термінів українською мовою є дещо різними, оскільки ці терміни утворюють особливу групу наукової лексики; значення термінів тісно пов'язане з контекстом, його змістом та специфікою і може змінюватися залежно від галузі використання.

Одним із найпоширеніших джерел поповнення термінологічної лексики, зокрема педагогіч-

ної, є переклад. Саме переклад сприяє виникненню та розповсюдженню еквівалентів лексичних одиниць, які або одночасно запозичуються кількома мовами з єдиного джерела, або проходять кілька проміжних етапів послідовного запозичення в межах того чи іншого ланцюга мов. Переклад термінології належить до найскладніших проблем у галузі лінгвістики та перекладознавства, оскільки лексика розвивається швидкими темпами згідно з розвитком науково-технічного прогресу, зокрема інноваційних технологій в різних галузях життя суспільства, користується попитом у фахівців різних сфер та потребує особливої уваги. Але в процесі перекладу іншомовних термінів загалом і в контексті педагогічного дискурсу зокрема нерідко виникають певні труднощі, адже адекватний переклад є неможливим без додаткових знань, пов'язаних з походженням, класифікацією, функціонуванням та особливостями перекладу саме термінів.

Об'єктом дослідження нашої наукової розвідки вибрано педагогічний дискурс оригіналу праці A. Crawford, W. Saul, S. Mathews, J. Makinster. *Teaching and learning strategies for the thinking classroom* [9] та адаптованого його перекладу, виконаного українським ученим-педагогом О. Пометун («Технології розвитку критичного мислення учнів» [7]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дискурсу в різних ракурсах розглядали у своїх наукових розвідках як українські, зокрема Т. Вецкур [4] (теоретичні аспекти дискурсу); К. Кусько [5] (дискурс іноземномовної комунікації); І. Шевченко [8] (когнітивно-комунікативний аспект дискурсу), так і зарубіжні вчені, серед них Т. ван Дейк [10], М. Стабс [11] (лінгвістичні аспекти дискурсу) та ін.

Проблемі функціонування англомовного педагогічного дискурсу в умовах інформаційного суспільства присвячено дослідження В. Андрієвської [1]; специфіку англомовного педагогічного дискурсу висвітлено в наукових розвідках В. Білик [3]; способи перекладу термінології сфери практичної психології та соціальної педагогіки розкрили у своїй праці Н. Гут і Н. Міщенко [6].

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є визначення основних сучасних тенденцій перекладу англомовного педагогічного дискурсу на прикладі перекладацької версії О. Пометун («Технології розвитку критичного мислення учнів»). **Завданнями** наукової розвідки стали: з'ясування функціональної ніші педагогічного дискурсу в контексті сучасного наукового дискурсу; аналіз семантико-прагматичних особливостей та лексичних властивостей англомовної педагогічної термінології; окреслення особливостей англомовного педагогічного дискурсу в перекладацькій версії О. Пометун твору А. Кроуфорда, В. Саула, С. Метьюз, Дж. Макінстера. «*Teaching and learning strategies for the thinking classroom*».

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічний дискурс – міждисциплінарна категорія, яку вивчають у різних гуманітарних науках. У наукових розвідках з етно- й соціолінгвістики, культурології, соціології, теорії мовної комунікації

педагогічний дискурс постає як засіб соціалізації особистості через оволодіння нею багатством мови, осягнення культурних цінностей, інтеріоризацію соціальних морально-етичних норм і духовних цінностей.

В англомовному педагогічному дискурсі виокремлюють усний, письмовий та електронний опосередкований модули. Базову одиницю англомовного педагогічного дискурсу визначають як трикрокову послідовність «спонукання – оцінка – інформування» [3, 199].

Як стверджує В. Андрієвська, педагогічний дискурс є складовою частиною освітнього процесу і, як своєрідна форма існування знання, задає певні параметри та формує певні вимоги [1].

Основу педагогічного дискурсу формують спеціалізовані одиниці мови, а змістовим ядром слугує спеціально розроблена педагогічна термінологія, наприклад, як у досліджуваних оригінальному творі та його перекладі: *knowledge society* – суспільство знань; *creative thinking* – критичне мислення; *cognitive development* – когнітивний розвиток; *cognitively-guided instruction* – пізнавально-кероване навчання; *values clarification* – значення роз'яснення; *global education* – глобальна освіта; *generic skills* – загальні навички; *media literacy* – медіаграмотність; *computer literacy* – комп'ютерна грамотність; *environmental literacy* – екологічна грамотність; *learner-centered education* – освіта, орієнтована на навчання; *student-focused learning* – особистісно орієнтоване навчання; *individualized education* – індивідуальне навчання; *differentiated instruction* – диференційоване навчання [2].

Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквівалента – постійної лексичної відповідності, яка точно збігається зі значенням слова. Необхідно знаходити відповідний еквівалент у рідній мові й розширювати знання термінів-еквівалентів. Калькування застосовується у випадках, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові. Калькування не завжди буває звичайною механічною операцією перенесення вихідної форми в мову перекладу. Дуже часто доводиться вдаватися до різного роду трансформацій. Це стосується зміни відмінкових форм, кількості слів у словосполученні, афіксів, порядку слів, морфологічного або синтаксичного статусу слова [там само].

Одним з найпростіших способів перекладу педагогічних термінів є прийом транскодування, тобто передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу: *function* – функція; *cognitive* – когнітивний; *coach* – коуч; *tutor* – тьютор; *online* – онлайн; *email* – емейл; *test* – тест; *monitoring* – моніторинг тощо. Слід також зауважити, що цей прийом надає українськомовним термінам ефект новизни, престижу, важливості (наприклад: *insight* – інсайт; *inclusive* – інклюзивна освіта). Терміни, які перекладено транскодуванням та які міцно закріпилися в мові, не вимагають додаткового описового перекладу. Утім, слід зауважити, що прийом транскодування, з одного боку, приводить до інтернаціоналізації термінологічних систем,

а з іншого – наслідком такого процесу може стати ряд необґрунтованих запозичень, які впливатимуть на терміносистему української мови.

Трапляються такі випадки заміни англійських педагогічних термінів українськими: 1) зміна форми загального відмінка в англійській мові на форму родового відмінка в українській (*discussion web* – папутинка дискусії); 2) заміна словосполучення в англійській мові окремим словом в українській (*School children* – школярі, учні); 3) заміна числа (однина-множина) (*Correspondence course* – заочні курси); 4) введення прийменника у мові перекладу (підхід до процесу письма – *the writing process approach*); 5) заміна частини мови одного з компонентів терміна: *instruct* (дієслово) – інструктування (іменник). Ця група виявилася найчисленнішою. Слова цієї групи утворені на основі моделей: іменник + іменник (*character map, value line*), прикметник + іменник (*critical discussion, thematic units*) тощо.

Терміни зі сфери педагогіки за своєю структурою можуть бути як однокомпонентними, так і поєднувати в собі кілька складових частин чи слів, які уточнюють чи модифікують зміст ключового слова. Для перекладу їх використовують традиційні способи перекладу: транскодування, калькування, експлікацію. Такі трансформаційні способи перекладу термінів, як опис значення чи контекстуальний переклад, застосовують у випадках, коли значення того чи того поняття для української мови є новим.

В англійській мові існують такі основні способи утворення інноваційних педагогічних термінів: 1) афіксація (*detracking, reskilling*); 2) словоскладання (*just-in-time learning, chalkface, social-skilling*); 3) телескопія (*webinar (web+seminar), artilect (artificial +intellect)*); 4) за аналогією (наприклад, за зразком *e-learning: m-learning (mobile learning), d-learning (distance learning), g-learning (game-based learning)*); 5) абревіація (*ABLE – activity-based e-Learning* – електронне навчання на основі діяльності; *GATE* – освіта обдарованих, талановитих; *NUT – National Union of Teachers* – NUT – Національна спілка викладачів) тощо.

Серед особливостей ініціальних абревіатур семантичного поля «навчання» – утворення абревіатур шляхом згортання цілих висловлювань, включення до складу абревіатур цифрових символів, напр.: *E2L – English as a Second Language* (англійська як друга мова), *AfL – Assessment for Learning* (оцінка для навчання), *ACT – College Admissions Tests* (тести прийому до коледжу); навчальні плани (*BIP – Behavioral Intervention Plan*); керівники навчальних закладів: *HoD (Head of Department), HoS (Head of School)*.

Для педагогічної термінології характерним є використання напіваббревіатур: *L-data, T-data, T-group, e-platform, e-encyclopedia* тощо.

Приклад терміна – «*CLIL*» (*Content and Language Integrated Learning*), що розшифровується як предметно-мовне інтегроване навчання, який при перекладі транслітерується українською мовою таким чином: КЛІЛ.

Під час перекладу абревіатур фахової мови зі сфери педагогіки перекладач повинен бути максимально уважним, адже переклад цих лексичних оди-

ниць вимагає використання точного відповідника, який вдало, влучно й точно передаватиме семантику слова мови оригіналу.

Деякі явища репрезентуються за допомогою евфемізмів, напр.: «спеціальна освіта для дітей з особливими потребами» – *special learning difficulties, inclusive education, special day classes*.

Розповсюдженими способами перекладу англійських педагогічних термінів-неологізмів є: 1) калькування: *pupils with social needs* – учні з особливими потребами, *Inclusive education* – інклюзивна освіта (калькування з елементом транскодування), *ICT–ІКТ; e-education, e-learner, e-mentoring, e-Science, e-tutor, e-tutoring* (е-освіта, електронний учень, електронне наставництво, електронний папір, електронна наука, електронний репетитор, е-навчання); 2) транскодування: *coach* – коуч, *tutor* – т'ютор, *webinar* – вебінар, *facilitator* – фасилітатор, *monitoring* – моніторинг, *leader* – лідер, *test* – тест; 3) описовий: *edubabble* – занадто термінологізована мова досліджень в галузі педагогіки, *edutainment* – електронна гра на комп'ютері, яка має і навчальну мету, *weeder course* – курс лекцій з надзвичайно важкого для засвоєння предмета, *distance education* – дистанційна освіта, *distance learning* – дистанційне навчання, *e-learning, electronic learning* – електронне навчання, *online learning* – онлайн навчання, *virtual learning* – віртуальне навчання, *Internet-based learning* – інтернет-навчання, *Internet-based training* – інтернет-тренінг, *web-based learning* – веб-навчання, *massive open online course* – масовий відкритий онлайн-курс, *semi-formal education/learning* – напівформальна освіта/навчання, *SOLE (self-organised learning environment)* – самостійність (SOLE – самоорганізоване навчальне середовище), *academic language* – академічна мова, *social language* – соціальна мова, *hands-on learning* – практичне навчання, *minds-on learning* – розум-на навчання, *e-assessment* – електронна оцінка, *e-book* – електронна книга, *e-course* – електронний курс.

Педагогічні терміни в англійській версії досліджуваної книги американських авторів А. Кроуфорда, В. Саула, С. Метьюза, Д. Макінстера (А. Crawford, W. Saul, S. Mathews, J. Makinster «Teaching and learning strategies for the thinking classroom») за будовою умовно можна розподілити на три групи: прості (*instruct, understand, critique*), похідні (*teaching, assessment* тощо) і терміни-словосполучення, утворені на основі моделей: іменник + іменник (*character map; critical thinking*) [150, 52].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Способи відтворення сучасних англійських педагогічних термінів українською мовою є різними (транслітерація, переклад відповідною повною формою слова або словосполученням, описовий переклад, переклад за допомогою лексичного еквівалента, аналоговий переклад, транскодування, калькування, генералізація, модуляція, опущення, доповнення тощо), оскільки такі терміни утворюють особливу групу наукової лексики; значення педагогічних термінів тісно пов'язане з контекстом, його змістом та специфікою і може змінюватися залежно від галузі вико-

ристання. Відстежено сучасні тенденції перекладу англомовного педагогічного дискурсу – на прикладі перекладацької версії О. Пометун публікації А. Кроуфорда, В. Саул, С. Метьюза, Дж. Макінстера «Teaching and learning strategies for the thinking classroom» («Технології розвитку критичного мислення учнів»). Кількісний аналіз засвідчив, що найчисленнішу групу педагогічних термінів-неологізмів в досліджуваному тексті книги американ-

ських авторів, перекладеному українською мовою О. Пометун, становлять лексичні новоутворення, пов'язані з інноваційними освітніми та інформаційно-комунікаційними технологіями, організацією соціальних мереж, що зумовлено розвитком науки й техніки, комп'ютеризацією суспільства, стрімкими глобалізаційними трансформаціями як каталізаторами модернізації наукових концепцій та досліджень, зокрема в галузі перекладознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієвська В. В. Особливості педагогічного дискурсу в умовах інформаційного суспільств : веб-сайт. URL: <http://www.psych.kiev.ua>.
2. Андрущенко В., Скубашевська О. Технології сучасного педагогічного дискурсу. *Вісник інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія* : зб. наук. праць. 2011. Вип. 14. С. 13–20.
3. Билык В. С. Англоязычный педагогический дискурс. *Вісник ХНУ*. 2013. № 1052. С. 196–200.
4. Вецкур Т. А. Текст та дискурс: проблеми диференціації. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства* : збірник праць та доповідей Всеукраїнської наукової конференції, 12–13 травня 2005 р. Хмельницький, 2005. С. 73.
5. Кусько К. Я., Полужин М. М., Кияк Т. Р. Дискурс іноземномовної комунікації / під заг. наук. ред. К. Я. Кусько. Львів : Львівський нац. ун-т імені Івана Франка, 2002. 494 с.
6. Міщенко Н. Г., Гут Н. В. Способи перекладу термінології сфери практичної психології та соціальної педагогіки. *Збірник наукових праць студентів та молодих учених*. Умань, 2012. С. 52–56.
7. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул С. Метьюз Д. Макінстер / наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ : Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.
8. Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. Харків : Константа, 2005. С. 9–20.
9. Crawford A., Saul W., Mathews S., Makinster J. *Teaching and learning strategies for the thinking classroom*. New York, 2005. 244 p.
10. Dijk van T. A. Principles of Critical Discourse Analysis. *The sociolinguistic Reader 2 Gender and Discourse*. 1998. Vol. 2. P. 367–393.
11. Stubbs M. *Discourse Analysis : The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. Oxford : Basil Blackwell. 1983. 272 p.